

Абуова А.
**Интербелсенді әдістер
арқылы шет тілі ретінде
түрік тілін меңгерту**

Бұл мақалада шетел тілі ретінде түрік тілін интербелсенді әдістер арқылы меңгерудің тиімді жолдары қарастырылған. Соның ішінде рөлдік және іскерлік ойындар арқылы түрік тілін еркін әрі оңай үйретудің тәсілдері берілген. Ойын түрлеріне тоқталып, ол ойындардың танымы да түсіндірілген.

Түйін сөздер: интербелсенді әдіс, рөлдік ойындар, іскерлік ойындар, шет тілін меңгерту, түрік тілі, тиімді тәсілдер, оңай жолмен шет тілін меңгерту.

Abuova A.
**Interactive methods of teaching
Turkish as a foreign language**

This article is about learning Turkish language as a foreign language effectively through interactive methods. Including in it, there are free and easy ways to teach the Turkish language through the role play and business games. Also described knowledge of games and their types.

Key words: interactive method, role-play games, business games, mastering a foreign language, Turkish language, effective approaches, mastering foreign language in easy way.

Абуова А.
**Обучение турецкому языку в
качестве иностранного языка
с помощью интерактивных
методов**

В данной статье рассматривается эффективное обучение турецкого языка в качестве иностранного языка с помощью интерактивных методов. Даны примеры ролевых и деловых методов, с помощью которых можно легко и свободно изучить турецкий язык. Описаны виды ролевых игр. Даны разъяснения к каждой ролевой игре.

Ключевые слова: интерактивный метод, ролевые игры, деловые игры, обучение иностранному языку, турецкий язык.

**ИНТЕРБЕЛСЕНДІ
ӘДІСТЕР АРҚЫЛЫ
ШЕТ ТІЛІ РЕТІНДЕ
ТҮРІК ТІЛІН МЕҢГЕРТУ**

Қазақстан тәуелсіз ел болғанына міне – 25 жыл болды. Бүгінге дейін Қазақстан көптеген жақын және алыс шет елдермен дипломатиялық байланыс құрды. Осы орайда, бұрынғы кеңес одағының ішіндегі тәуелсіздігін алған түркі халықтар болсын, мейлі шалғайда жатқан Түркия Республикасы болсын, арада барыс-келістермен бірге мәдени байланыстар да қанаттана бастады. Ендігі кезекте шет тілінің қолданылуы аясын кеңейту кезек күттірмес мәселенің бірі болды. Қазіргі таңда шет тілін оқытуды жаңа сатыға көтеру отандық педагогикадағы іргелі міндеттердің біріне айналып отыр. Заманауи талаптардың сұраныстарына сәйкес Қазақстандағы ЖОО-да ішкі және сыртқы академиялық ұтқырлықты дамыту аясында бірнеше мемлекет ішіндегі және шет елдік алдыңғы қатарлы оқу орындарының студенттерімен, магистранттарымен, оқытушыларымен білім және тәжірибе алмасады. Қазақстан Республикасының ұлттық білім беру жүйесінің стратегиялық курсы шетел тілін оқытудағы тиімді деңгейде ұйымдастыруға қабілетті мамандарды даярлауға бағытталған.

Қазіргі таңда интербелсенді әдістер арқылы оқытудың көптеген түрлері бар. Жалпы негізінен, әдістер адамды бір нәрсені меңгеру барысында өзіндік ерекшеліктеріне қарай, әрекеттер жасау арқылы, ұсталық шеберлігін шыңына жетелейді. ЖОО студенттерге түрік тілін меңгерту барысында мұндай әдістерді тиімді пайдалану арқылы көптеген жетістіктерге жетуге болады. Ол:

- қысқа уақыт ішінде тілді меңгерту;
- тілді үйренушіге жалықтырмайтын жолмен меңгерту;
- әрі сол тілді үйренуші емін-еркін қолдануына қарай машықтандыру және т.б. [1].

Сондай-ақ, интербелсенді оқыту әдістерін жіктеудің де көптеген түрлері бар. Бұл жіктеулер интербелсенді әдістерді әртүрлі тұрғыдан түрлендіреді: мазмұндық жағынан, қолдану тұрғысынан, технологиялық сипаттары бойынша және т.б. Осыған байланысты М. Новиктің жіктеуін қарастыруымызға болады.

М.Новик бойынша оқытудың интербелсенді әдістерінің жіктелуі

Тектері	Түрлері
Имитациялық емес	Дәрістер Семинарлар Тақырыптық топтық пікірталастар Ой қозғау (brainstorming) Дөңгелек үстел Педагогикалық ойын жаттығулары Тәжірибе алмасу
Имитациялық а) Ойын түрінде емес	Нақты жағдаяттарды талдау (case-study) Имитациялық жаттығулар Тренингтер
ә) Ойын түрінде	Рөлдік ойындар
	Іскерлік ойындар: а) оқу ойындары – блиц-ойындар – шағын-ойындар – компьютерде өткізілетін ойын сабақтары ә) өндірістік ойындар – проблемалық-іскерлік ойындар б) зерттеу ойындары – проблемалық-іскерлік ойындар
	Ойын түрінде обалау

[2, 277]

Осы жіктеудің негізінде түрік тілін жан-жақты үйретуге болады. Бірақ осының ішінде, ойын түріндегі интербелсенді әдістерді түрік тілінде жиі қолдану арқылы үйренушінің тілге деген құштарлығын арттыруға болады. Ал енді үйренушіге бір жақты үйрету тәсілін қолданған жағдайда, үйренушінің тілге деген қызығушылығы бәсеңдеп, басталған іс-әрекет нәтижесіз аяқталуы мүмкін. Сол себептен тіл үйренуші өзін еркін сезінетін жағдай жасай отырып, тілді емін-еркін меңгертуіміз керек. Бұл жерде оқытушы тіл үйренушінің психологиялық жағдайында ескергені абзал.

Ал енді, түрік тілін үйрету үшін, жоғарыда көрсетілген интербелсенді әдістердің ойын түрлеріне тоқталайық. Олар:

- 1) Рөлдік ойындар;
 - 2) Іскерлік ойындар
- а) Іскерлік ойындары
– саяхат ойындары
– блиц-ойындар
ә) Өндірістік ойындар [1].

Рөлдік ойындар (Rol Oyunları)

Рөлдік ойындар – тиімді интербелсенді әдістердің бірі. Түрік тілін ЖОО студенттеріне үйрету барысына мұндай ойын сабақтарын жиі әрі тиімді пайдалануға болады. Себебі ойға

шабуыл (креативті әдіс) әдісін қолдану арқылы өзінің білген әрі үйренген сөздерін жағдаятты шешу барысында кенеттен қолданысқа енгізуіне мүмкіндік тудырады. Сосын тіл үйренуші үйренген тілін іс жүзінде қолдануы арқылы өзіне деген сенімі оянады. Осы орыда, студенттерге *«Көшбасшылық» (Liderlik / Önderlik)* ойынын ұтымды пайдалануға болады. Мысалы, *«Студенттер топ болып, көлге демалуға бару үшін, өзара 150 000 теңге жинады. Бұл ақшаны қалай жұмсауға болады?»* деген тақырап аясында, тіл үйренушілерді шағын топтарға бөліп, олардың әр мүшесіне келесідей карточкаларды үлестіріңіз:

Сіз нағыз көшбасшысыз. Сіз әрқашан да дұрыс шешім таба аласыз. (Gerçek lider sizsiniz. Siz her zaman doğru çözüm bulabiliyorsunuz.)

Сіз көпті көрген, өте тәжірибелі адамсыз. Өзіңіздің өмірлік тәжірибеңізге сүйене отырып, Сіз әрқашан жақсы шешім ұстанасыз. (Siz her şeyi bilen ve tecrübeli bir insansınız. Kendi tecrübenize dayanarak Siz her zaman doğru bir çözüm bulabiliyorsunuz.)

Сіз ылғи да күмәнданып, бәріне де сенімсіздікпен қарайтын адамсыз. (Siz her zaman şüphelenen ve kimseye güvenmeyen insan mısınız?)

Сіз қандай да болмасын идеяны жоққа шығара білетін сыншысыз.

Сіз еш келісімге келе алмай жүргендерді татуластыра білетін бітімгерсіз. (Siz hiç anlaşamayan insanları barıştırın insansınız.)

Сіз қорытындылауда жақсы білетін аналитиксіз. (Siz sonuçlamayı iyi beceren analistsiniz.)

Сіз өзіңіздің жұмысқа деген жеңілтектігіңізбен қандай да болмасын ұмтылысты жоққа шығарасыз [3].

Оқытушы барлық қатысушылардың өз рөлін тиянақты түрде ойнауын қадағалауы керек. Әрбір тіл үйренуші өз карточкасын басқаларға көрсетпей оқып, сол бойынша өз рөлін ойнайды. Топтардың шешім қабылдауы үшін жеткілікті уақыт беріңіз. Әдетте бұл ойында топтардың біреуі де дұрыс шешім қабылдай алмайды, өйткені әр топта өзін көшбасшы санайтындар аз емес. Топтардағы жұмыс ылғи да қызу және тартысты өтеді.

Ойынды қорытындылағанда тіл үйренушілерге келесідей сұрақ қойыңыздар:

Неліктен сіздер ортақ шешімге келе алмадыңыздар? (Siler neden ortak bir çözüme ulaşamadınızlar?)

Жұмыстарыңызда қандай қиыншылықтар туындады? (İşlerinizde ne tür zorluklarla karşılaştınız?)

Бұл қиыншылықтарды қалайша жеңуге болады?(Bu tür sorunları nasıl başarabiliriz?)

Кім өзін көшбасшы деп санады? (Kim liderlik özellikleri kendinde buldu?)

Осылайша өз ойын түрік тілінде сөйлеуіне жағдай жасап, әрі әр түрлі жағдаяттарды пайдалана отырып, тіл үйренушінің тілді қолдануына деген белсенділігін арттыруға болады.

Рөлдік ойындарының мұндай түрлерінде қатысушылардың топтары әртүрлі қоғамдық топтардың рөлдерін орындайды, мысалы: мемлекет, өкімет, парламент, партиялар, бизнес өкілдері немесе субъектілері (компаниялар, фирмалар, кәсіпорындар, банктар, жинақтаушы қорлар), жалдамалы жұмысшылар немесе әлеуметтік топтар (оқушылар, қызметкерлер, зейнеткерлер, мемлекеттік бюджет тарапынан қызмет атқарушылар).

Мұндай ойындардың тақырыбы ретінде әлеуметтік сипаттағы келесідей жағдаяттарды таңдап алуға болады:

– *парламентте заң қабылдау немесе заңға өзгертулер енгізу;*

– *парламентте өкімет әрекеттерін партиялар мен әлеуметтік топтар тұрғысынан талдау және баға беру (мысалы, экономикалық дағдарыстан шығу саясаты);*

– *келісім шарт жасау (мемлекетаралық, мемлекет пен жекеменшік компаниялар, компания мен қызметкерлер арасында);*

– *қызметкерлерді таңдау (кастинг) және жұмысқа қабылдау;*

– *компанияның бір (тоқсандық) жылдық жұмысын талдау және бағалау;*

– *компанияның даму мәселелерін талқылау және т.б.*

Рөлдік ойындар тіл үйренушілерде келесідей біліктерді қалыптастыруға:

– қарым-қатынастық (коммуникативтік) дағдылар;

– шағын топтарда жұмыс жасау барысында қазақ тілін еркін қолдану дағдылары;

– өзіндік тұрғыдан қазақша ойлап, өз пікірі мен көзқарасын еркін айтуға;

– тілді қолдану барысында өзіне деген сенімділігінің артуына;

– үйренгенді практикалық тұрғыдан қолдануға;

– *өзінің үйренген деңгейін анықтап, оны әрі қарай дамытуына септігін тигізеді [4].*

Іскерлік ойындар (İşletme Oyunları)

Іскерлік ойындарда тіл үйренушілер қандайда бір сценарий ауқымында рөлдерді өзара бөлісіп, зерттеу жұмыстарын жүргізу немесе деректерді талдау арқылы сол салаға байланысты нақты лексикалық қорды меңгеруіне мүмкіндік туғызады. Іскерлік ойындарда бірінші кезекте тіл үйренушінің тілдік қорын байытады. Әсіресе саяхат ойындарын тиімді пайдалануға болады. Тіл үйренушілер саяхат ойындарында көркем шығармалар мен кітаптар, тарихи оқиғалар, аңыздар, карталар, географиялық, өлкетанушылық және т.б. тақырыптар аясында өз қиялдарын пайдалана отырып, жағдаяттар құрастырады [5, 6].

Блиц ойындары (Kısa Oyunlar) – қысқа әрі шағын ойындар, бұлар тіл үйренушінің түрік тілінде еркін сөйлей білуіне бағытталады. Блиц ойындарының мысалдары:

Шындық детекторы (Yalan Makinesi)

Бір кісіге түрікше 8-10 сұрақ қойылады. Үйренуші сұрақтардың барлығына да шынайы түрде жауап беріп, тек біреуіне ғана жалған жауап береді. Қалған кісілер шағын топтарға бөлініп, жауаптардың қайсысы өтірік екенін анықтап, өз ұстанымдарына дәлелдер келтіруі қажет.

Фотолар (Resimler)

Әр кісіге бір адамның суретін беріп, оның өмірін (немесе мінез-құлқын) қысқаша түрде сипаттап беру тапсырылады.

Алиби (Kanıt)

Екі кісіге белгілі бір қылмыс жасауда күдіктілердің рөлі беріледі. Оларды сыныптан аластатылып, алиби ойлап табуды тапсырады. Бұл кісілер қайта оралған кезінде топтар екіге бөлініп, екі күдіктіден кезектесіп жауап алады.

Таңдау (Seçim)

Тіл үйренушілер басшылардың рөлін ойнайды. Олардың мақсаты – атышулы үстеме ақыны (жүлдені) ең үздік адамға тапсыру. Тіл үйренушілер түрікше өз үміткерлері туралы жан-жақты ақпарат келтіріп, нақты дәлелдерді келтіруі керек [5, 25-29]. Мұндай ойындар туралы қызықты мәліметтерді келесідей сайттардан білуге болады және оларды түрік тілін үйрету мақсатында да пайдалануға болады: <http://memory.loc.gov/ammem/ndlpedu/index.html> www.spa3.k12.sc.us/WebQuests.html

Өндірістік ойындар (Üretici Oyunları)

Өндірістік ойындарда да көбіне «*Келіссөздер жүргізу*» (Sözleşme Yapmak) ойыны мен «*Жарнама құрастыру*» (Reklam Yapmak) ойындарын тіл үйрету барысында ұтымды қолдануға болады [1].

Әрине, түрік тілін үйрету әдіс-тәсілдерін жан-жақты дамытуымыз керек. Әсіресе мұндай әдістермен жұмыс істеу барысында, міндетті түрде тіл үйренушінің психологиялық жағдайы ескерілуі тиіс. Сол себептен тіл үйрету барысында психологиялық, әлеуметтік мәселелерді де оқытушы ұмытпағаны жөн. Өйткені тіл өте нәзік қатынас құралы, оны адамның сезімтал санасына сіндіріп, қолданысқа енгіздіру өте қиын мәселелердің бірі болып табылады. Болмашы нәрседен адам тіл үйренуден жиренуі де мүмкін, я болмаса, кішкентай бір сөз арқылы сол тілді үйренуге құштар да болуы мүмкін. Сол себептен түрік тілін үйрететін мамандардың біліктілігін жыл сайын жетілдіріп отыратын орталықтардың белсенділіктерін артыруымыз керек.

Әдебиеттер

- 1 Demirel Ö., Öğretim İlke ve Yöntemleri: Öğretme Sanatı. – Ankara, 2009.
- 2 Әлімов А. Интербелсенді әдістерді жоғары оқу орындарында қолдану. – Алматы, 2009.
- 3 Barın E. Yabancılar Türkçenin Öğretiminde Temel Söz Varlığının Önemi // dergipark.ulakbim.gov.tr/tubar/article/view-File/.../50000670...
- 4 Barın E. Yabancılar Türkçe Öğretiminde İlkeler // HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ, ISSN 1305-5992, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz 2004, Sayı 1.
- 5 www.spa3.k12.sc.us/WebQuests.html <http://memory.loc.gov/ammem/ndlpedu/index.html>
- 6 Карапетя М. Пусть играют! // Перемена, Международный журнал о развитии мышления через чтение и письмо. Том 5. – №4. – октябрь, 2004.

References

- 1 Demirel Ö., Öğretim İlke ve Yöntemleri: Öğretme Sanatı, Ankara, 2009.
- 2 Alimov A. Interbelsendi adisterdi jogary oqu oryndarynda qoldanu. Almaty, 2009.
- 3 Barın E., Yabancılar Türkçenin Öğretiminde Temel Söz Varlığının Önemi // dergipark.ulakbim.gov.tr/tubar/article/viewFile/.../50000670...
- 4 Barın E., Yabancılar Türkçe Öğretiminde İlkeler // HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ, ISSN 1305-5992, Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Güz 2004, Sayı 1.
- 5 www.spa3.k12.sc.us/WebQuests.html <http://memory.loc.gov/ammem/ndlpedu/index.html>
- 6 Karapetya M. Pust igrayut! // Peremena, Mejdunarodnyi jurnal o razviti myshleniya cherez chteniye pisvo, tom 5, №4, oktyabr, 2004.